

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ ZALĂU

**ACTA
MVSEI POROLISSENSIS**

XLII

ISTORIE – ETNOGRAFIE

ZALĂU

2020

EDITOR ȘEF: Dr. Corina BEJINARIU

COLEGIUL DE REDACȚIE

Horea Pop – redactor-șef

Valer Simion Cosma – responsabil număr curent

Andrei Herța – secretar de redacție

Ábran Ágota – membru

Marin Pop – membru

COLEGIUL EDITORIAL

Dr. Gheorghe LAZAROVICI, Universitatea Eftimie Murgu, Caransebeș, România

Dr. Tiberius BADER, Hemmingen, Baden-Wurttemberg, Germania

Conf. univ. dr. Gelu FLOREA – Departament Istorie Antică și Arheologie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca (România)

Cercet. șt. I dr. Coriolan H. OPREANU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei (Academia Română), Cluj-Napoca, România

Cercet. șt. II dr. Ioan STANCIU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei (Academia Română), Cluj-Napoca, România

Prof. univ. dr. Sorin MITU – Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România

Prof. univ. dr. Adrian IVAN – Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România

Drd. Dan Octavian PAUL, Muzeul Banatului, Timișoara, România

Dr. Cornel Ban, profesor asociat de Economie Politică Internațională, Copenhagen Business School, Danemarca

Dr. Daniela Gabor, profesoară de Economie și Macro-finanțe, University of the West of England, Bristol, UK

Lect. univ. Dr. Vlad Popovici, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai, România

Lect. univ. Dr. Sorin Gog, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea Babeș-Bolyai, România

Prof. Dr. Manuela Boatcă, profesoară de Sociologie și directoare a Programului de Studii Globale, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg, Germania

Dr. Magda Matache, Harvard T.H. Chan School of Public Health, USA

Dr. Irina Marin, profesoară asistentă în Istorie Politică, Utrecht University, Olanda.

Conf. univ. Dr. Edit Szegedi, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, România

Asist. univ. Dr. Ștefan Baghiu, Facultatea de Litere, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, România

Responsabilitatea pentru conținutul științific al articolelor, pentru formulări și calitatea rezumatelor în limbă străină revine în întregime autorilor.

Imagine copertă: Arhiva Clement Ștefan.

ACTA MVSEI POROLISSENSIS

Anuarul Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău

Orice corespondență referitoare la publicație va fi trimisă pe adresa: MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ ZALĂU, RO–450042 Zalău. Str. Unirii, nr. 9 Tel.: 004-0260–612223, fax: 004-0260–661706 e-mail: muzeul.zalau@gmail.com	Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE SI ARTA ZALAU, RO–450042 Zalău. Str. Unirii, nr. 9 Tel.: 004-0260–612223, fax: 004-0260–661706 e-mail: muzeul.zalau@gmail.com
---	---

© EDITURA POROLISSUM A MUZEULUI JUDEȚEAN

ISSN 1016–2801

Tipar: S.C. MEGA PRINT S.R.L. CLUJ-NAPOCA

CUPRINS – SUMMARY – RÉSUMÉ

IONUȚ MUSCA. <i>IN HONOREM</i>	7
MARIN POP	

PERIFERII LOCALE, PERIFERII IMPERIALE

TRANSYLVANIA ACROSS EMPIRES. MANUELA BOATCĂ AND ANCA PÂRVULESCU INTERVIEWED BY ÁGOTA ÁBRÁN.....	11
--	----

TRANSYLVANIA DINCOLO DE IMPERII. MANUELA BOATCĂ ȘI
ANCA PÂRVULESCU INTERVIEWATE DE ÁGOTA ÁBRÁN

ORGANIZING ECONOMIC GROWTH: ROMANIA AND TRANSYLVANIA ON THE EVE OF THE GREAT WAR.....	15
--	----

CORNEL BAN

ORGANIZAREA CREȘTERII ECONOMICE: ROMÂNIA ȘI
TRANSYLVANIA ÎN AJUNUL MARELUI RĂZBOI

GRUPURI DE PECENEGI PE VALEA MIJLOCIE A TÂRNAVEI MARI.....	31
ADRIAN NICOLAE ȘOVREA	

GROUPS OF PECHENEGS IN THE MIDDLE VALLEY OF TÂRNAVA MARE

„ET MULTA MALA FECERUNT INTER CHRISTIANOS ET INTRAVERUNT TRANSILVANIAM” CRUCIADA DIN ANUL 1514 ȘI ASPECTELE PRIVIND LUPTELE DE LA SOMEȘENI.....	43
---	----

ERICH NORIS SZAKÁCS

„ET MULTA MALA FECERUNT INTER CHRISTIANOS ET
INTRAVERUNT TRANSILVANIAM” THE 1514 CRUSADE AND
THE ASPECTS REGARDING THE SOMEȘENI BATTLES

EXTRAGERE, TRANSFORMARE ȘI COMODIFICARE A NATURII ÎN CONTEXT IMPERIAL ȘI POST-IMPERIAL. INCURSIUNI PRELIMINARE ÎN ISTORIA CĂII FERATE SALVA-VIȘEU..	53
--	----

ANDREI HERȚA, VALER-SIMION COSMA

EXTRACTION, TRANSFORMATION AND COMODIFICATION OF NATURE
IN AN IMPERIAL AND POST-IMPERIAL CONTEXT. PRELIMINARY
EXPLORATIONS IN THE HISTORY OF THE SALVA-VIȘEU RAILROAD

ORADEA, IMPORTANT NOD DE CALE FERATĂ PE RELAȚIA VEST-EST, LA CUMPĂNA SECOLELOR XIX-XX.....	67
---	----

LUCIA MANOLICĂ

ORADEA, AN IMPORTANT RAILWAY JUNCTION BETWEEN WESTERN AND
EASTERN EUROPE, AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES

ANY NEWS ABOUT THE WAR? ROMANIAN MAP CONSUMPTION DURING THE FIRST WORLD WAR.....73

SILVIU ANGHEL

VREO ȘTIRE DESPRE RĂZBOI? CONSUMUL DE HARTĂ ÎN ROMÂNIA ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

OCTAVIAN TĂSLĂUANU ȘI PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. CAMPANIA DIN GALIȚIA..... 83

PETRE DIN

OCTAVIAN TĂSLĂUANU AND THE FIRST WORLD WAR. THE MILITARY CAMPAIGN IN GALICIA

ASPECTE PRIVIND PRELUAREA TRIBUNALULUI SATU MARE ÎN ANUL 1919 95

SĂLCEANU MIHAELA

ASPECTS REGARDING THE TAKING OVER THE SATU MARE COURT IN 1919

ÎNCERCĂRI DE MODERNIZARE A RURALULUI SĂLĂJEAN ÎN ULTIMUL DECENIU AL PERIOADEI INTERBELICE 123

MARIN POP

ATTEMPTS TO MODERNIZE THE RURAL AREA IN SALAJ IN THE LAST DECADE OF THE WAR PERIOD

RACISM IN INTERWAR ROMANIAN PRESS. DISSEMINATORS AND INFLUENCES IN SOCIETATEA DE MÂINE: A CASE STUDY..... 151

FLAVIA CRAIOVEANU

RASISMUL ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ. PROPAGATORI ȘI INFLUENȚE ÎN SOCIETATEA DE MÂINE: STUDIU DE CAZ

FEMEI SUB JURĂMÂNTUL LUI HIPOCRATE. DOCTORIȚELE SĂLAJULUI INTERBELIC 173

MIHAELA SABOU

WOMEN UNDER THE OATH OF HYPOCRATES. THE DOCTORS OF THE INTERWAR SALAJ

PERIFERII SIMBOLICE: LOCALISM, DEZ-IDEOLOGIZARE ȘI DE-NAȚIONALIZARE ÎN CLUJUL ROMÂNESC CONTEMPORAN 179

SORIN MITU

SYMBOLIC PERIPHERIES: LOCALISM, DE-IDEOLOGIZATION AND DENATIONALIZATION IN CONTEMPORARY ROMANIAN CLUJ

ETNOGRAFIE, NUMISMATICĂ ȘI ISTORII LOCALE

TEZAURUL MONETAR DE LA ȘIMLEU SILVANIEI, SECOLUL XVIII-XIX189

EMANOIL PRIPON

THE MONETARY HOARD OF ȘIMLEU SILVANIEI, 18TH-19TH CENTURY

LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ PE VALEA TÂRNAVEI MARI ÎN TRANSCRIEREA FONETICĂ REALIZATĂ DE MICHAEL CONRAD VON HEYDENDORFF CEL BĂTRÂN (1773) 207

ELA COSMA

ROMANIAN LANGUAGE SPOKEN ON THE TARNAVA MARE VALLEY IN THE PHONETIC TRANSCRIPT MADE BY MICHAEL CONRAD VON HEYDENDORFF THE YOUNGER (1773)

ASPECTE DEMOGRAFICE DIN ȚARA OĂȘULUI LA FINALUL SECOLULUI AL XVIII-LEA	221
PAULA VIRAG	
DEMOGRAFIC ASPECT OF THE OAS REGION AT THE END OF THE 18 TH CENTURY	
VALORI DE PATRIMONIU TEHNIC LA ORADEA – FRAGMENTE DIN ISTORIA CELOR DOUĂ OROLOGII UNICE ALE BISERICII REFORMATE „ORAȘUL NOU”	231
HOCHHAUSER RONALD	
VALUES OF TECHNICAL HERITAGE IN ORADEA – CHAPTERS FROM THE HISTORY OF THE TWO UNIQUE CLOCKS OF THE REFORMED CHURCH „ORAȘUL NOU”	
NUMĂRUL ȘI MĂRIMEA DEMOGRAFICĂ A LOCALITĂȚILOR DIN PLASA CEHU SILVANIEI (1850–1941)	237
AUGUSTIN-LEONTIN GAVRA	
NUMBER AND DEMOGRAPHIC SIZE OF THE CEHU SILVANIEI REGIONS’ LOCALITIES 1850–1941	
PROTOPOPIATULUI ORTODOX UNGURAȘ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA. STRUCTURI PAROHIALE, CREDINCIOȘI, PROTOPOPI ȘI PREOȚI	245
COSMIN-CĂTĂLIN LAZAR	
THE UNGURAȘ ORTHODOX ARCHDIOCESE IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY. PARISH STRUCTURES, BELIEVERS, DEANS AND PRIESTS	
NOUL URBAN E VECHIUL RURAL. CAZUL ARHITECTURII ȚĂRĂNEȘTI „MODERNE”	257
CAMELIA BURGHELE	
THE NEW URBAN IS THE OLD RURAL. THE CASE OF “MODERN” PEASANT ARCHITECTURE	
COMUNITĂȚILE RURALE DE PE VALEA ALMAȘULUI – IDENTITĂȚI ETNICE.....	271
OLIMPIA MUREȘAN	
THE RURAL COMMUNITIES FROM VALEA ALMAȘULUI – ETHNIC IDENTITIES	

VARIA

RELAȚII CULTURALE DE BUNĂ VECINĂTATE LA FRONTIERA DE NORD-VEST A ROMÂNIEI CU CEHOSLOVACIA. TURNEUL CULTURAL AL CORULUI SMETANA DIN UJGOROD ÎN ROMÂNIA (APRILIE-MAI 1938).....	285
CLAUDIU PORUMBĂCEAN	
GOOD NEIGHBORLY CULTURAL RELATIONS AT THE NORTHWEST BORDER OF ROMANIA WITH CZECHOSLOVAKIA. THE CULTURAL TOUR OF SMETANA CHOIR FROM UJGOROD IN ROMANIA (APRIL-MAY 1938)	
THE HISTORY ALIENATION IN ROMANIA IN '60-'80 OF THE 20 TH CENTURY.....	293
GABRIEL MOISA, LIVIA BUCUR	
ALIENAREA ISTORIEI ÎN ROMÂNIA ANILOR 60-80 AI SECOLULUI XX	

RECENZII

- PETRE DIN, PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. *VIAȚĂ COTIDIANĂ ȘI MENTALITĂȚI COLECTIVE*, EDITURA NAPOCA STAR, CLUJ-NAPOCA, 2019.....301
FAZAKAS LASZLO
- JASON HICKEL, DIVIZIUNEA. *SCURT GHID DESPRE INEGALITATEA GLOBALĂ ȘI SOLUȚIILE SALE*, EDITURA IDEA DESIGN & PRINT, CLUJ, 2019, 287 P. 305
VALER-SIMION COSMA

PROTOPOPIATULUI ORTODOX UNGURAȘ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA. STRUCTURI PAROHIALE, CREDINCIOȘI, PROTOPOPI ȘI PREOȚI

COSMIN-CĂTĂLIN LAZAR*

THE UNGURAȘ ORTHODOX ARCHDIOCESE IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY. PARISH STRUCTURES, BELIEVERS, DEANS AND PRIESTS

ABSTRACT: For the area and the period studied, the Unguraș Orthodox Archdiocese was the institution that preserved the perceptions of Orthodoxy in today's Sălaj area. In the first part of this study, based on new and published sources, we will present the evolution of this institution in terms of parish structures, but also the number of believers. At the same time, we will mention the names of the priests who pastored in the parishes of this archdiocese in the second half of the 19th century. In the secondary part of the study we will present short biographies of the archpriests who led this archdiocese in the reference period.

KEYWORDS: The Unguraș Orthodox Archdiocese, deans, parishes, priests, believers

REZUMAT: Pentru zona și perioada studiată, Protopopiatul Ortodox Unguraș a fost instituția care a conservat percepțiile ortodoxiei în spațiul Sălajului de azi. În prima parte a acestui studiu, pe baza unor surse inedite și edite, vom prezenta evoluția acestei instituții din punct de vedere al structurilor parohiale, dar și al numărului de credincioși. Totodată vom aminti și numele preoților care au păstorit în parohiile acestui protopopiat în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În partea secundară a studiului vom prezenta scurte biografii a protopopilor care au condus acest protopopiat în perioada de referință.

CUVINTE CHEIE: Protopopiatul Ortodox Unguraș, protopopi, parohii, preoți, credincioși

Protopopiatul ortodox Unguraș, plasat într-o zonă limitrofă a eparhiei ortodoxe din spațiul transilvănean, a reușit să perpetueze percepțiile credinței ortodoxe într-o perioadă în care, în zona Sălajului majoritară era confesiunea greco-catolică. Această insituție a avut o evoluție aparte determinată de poziția geografică, de structura multiconfesională și de mediul social al zonei¹. Parohiile care din structura acestui protopopiat erau situate geografic în mare parte în zona lărgită a văilor Almaș și Agrij din Sălajul de azi. Aria jurisdicțională a protopopiatului fiind dispusă într-o regiune deluroasă, majoritatea satelor din protopopiat erau de dimensiuni mici și mijlocii.

De-a lungul vremii protopopiatul a avut diferite denumiri fiind menționat în documente cu titlatura de protopopiatul Miluanului sau al Dăbâcii. Ultima denumire a luat-o de la localitatea Unguraș, vechea denumire a localității Românași. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea sediul protopopiatului a fost la Sânpetru Almașului. Cu denumirea de Unguraș protopopiatul apare din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar sediul va fi fixat în această localitate abia în anul 1919 când a fost desemnat protopopul preotul Ioil Ghiurișan, paroh în Românași². Sediul protopopiatului era stabilit de obicei în localitatea unde protopopul ocupa și oficiul de preot paroh.

* Preot dr., paroh la Parohia Ortodoxă Subcetate, Episcopia Sălajului; email: lazar.catalin1987@yahoo.com.

¹ Bocșan, Gârdan, Leb 2009, p. 285.

² Gârdan 2013, pp. 26–30.

Conform conscripției întocmită de episcopul Dionisie Novacovici în anul 1767 satele din Sălajul de azi intrau în componența a 10 protopopiate ortodoxe, respectiv Banabic, Băsești, Chiuiеști, Cig, Dealuri, Girolț, Miluan, Sânpetru, Șimleu și Zimbor. Protopopiatul Unguraș apare în conscripția din anul 1767 cu titulatura de protopopiatul Miluanului sub conducerea protopopului *Gavril Popovici*³. La acea vreme, patru protopopiate menționate în această conscripție aveau centrele protopopești în Sălajul de astăzi, respectiv Miluan, Sânpetru, Zimbor și Șimleu Silvaniei. Vizitațiunile canonice ale episcopului Grigore Maior au vizat și satele din fostele comitate Crasna, Solnocul de Mijloc și Dăbâca. Parohiile din fostele protopopiate Miluani, Zimbor și Sânpetru care au reușit să-și păstreze caracterul confesional ortodox în urma propagandei prozelitistă a episcopului Maior au fost înglobate în protopopiatul Miluani⁴.

În anul 1794 în teritoriul Sălajului de azi funcționa numai un singur protopopiat ortodox, respectiv protopopiatul Miluani, vechea denumire a protopopiatului Românași⁵. În decursul primelor trei decenii ale secolului al XIX-lea componența protopopiatului a fost instabilă deoarece o parte din parohiile protopopiatului au trecut la Biserica Greco-Catolică⁶. În anul 1805 protopopiatul, cunoscut cu titulatura de protopopiatul Dăbâcii, cercul superior, avea 28 de parohii⁷. În anul 1832 protopopiatul avea în componența sa 22 de parohii: Agrij (în parte), Baica, Bălan, Bodia, Bozna, Bucium (în parte), Brusturi, Ciumărna (în parte), Chendremal, Dol, Gălpăia, Hida, Miluan, Păușa, Rachiș, Romita, Sânmihai (în parte), Sânpetru, Sântă Măria, Stâna, Treznea, Unguraș. Fiecare parohie avea preot, iar numărul credincioșilor se ridica la 7486 de suflete⁸. În anul 1848 protopopiatul avea 15 parohii, respectiv Dol, Miluan, Sânpetru, Hida, Baica cu filia Racâș, Bălan, Gălpăia cu filia Romita, Stâna cu filia Ciumărna, Unguraș, Treznea, Bozna, Bodia, Sântă Mărie, Păușa și Poarta Sălajului⁹.

I.A. COMPONENTA PROTOPOPIATULUI ORTODOX UNGURAȘ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Conform datelor oferite de conscripțiile șaguniene întocmite în anul 1858 în componența protopopiatului Unguraș intrau 20 de parohii: Bălan, Chendremal, Păușa, Bozna, Ciumărna, Stâna, Vașcapău, Jac, Unguraș, Racâș, Baica, Gălpăia, Treznea, Dolu, Romita, Hida, Miluani, Sântă Măria, Sânpetru Almașului, Bodia. Parohiile însumau 10265 de credincioși, și erau păstorite de 21 de preoți¹⁰.

Conform unui conspect întocmit în 11 februarie 1873 în cadrul unui sinod protopopesesc protopopiatul avea 19 parohii, respectiv: Baica, Bălan, Bodia, Bozna, Chendremal, Dol, Gălpăia, Hida, Jac, Miluan, Păușa, Poarta Sălajului, Racâș, Românași, Romita, Sânpetru Almașului, Sântă Măria, Stâna cu filia Ciumărna și Treznea.

Sinodul protopopesesc din 11 februarie 1873 a propus restrângerea unor parohii prin arondarea lor ca filii la alte parohii pentru o mai bună salarizare a preoțimii. Prin hotărârea sinodului parohia Bodia urma să devină filie la parohia Bozna, parohia Poarta Sălajului urma să fie arondată ca filie la parohia Păușa sau Românași, parohia Chendremal urma să devină filie la parohia Zimbor din districtul Clujului, iar parohia Romita trecea ca filie la parohia Jac. Conform hotărârii sinodului protopopesesc din anul 1873 numărul de 19 parohii se reducea la 15¹¹.

Hotărârea de reorganizare prin sistematizarea parohiilor nu s-a implementat deoarece un an mai

³ Abrudan 2016, pp. 526–535.

⁴ Gărdan 2013, pp. 26–27.

⁵ Abrudan 2016, p. 541.

⁶ Voileanu 1928, p. 162.

⁷ Voileanu 1928, pp. 48–51.

⁸ Ghiuruțan 1933, 41, p. 6.

⁹ Suci 2011, p. 135.

¹⁰ Cherescu 2008, p. 10.

¹¹ SJANSJ, FPOR, dosar 21, f. 58.

târziu, în 1874, protopopiatul avea 20 de parohii, respectiv: Baica, Bălan, Bodia, Bozna, Chendremal, Ciumărna, Dol, Sânpetru, Gălpăia, Hida, Jac, Miluan, Păușa, Racâș, Romita, Sântă Măria, Stâna, Treznea, Unguraș și Vașcapău. Așadar în anul 1874 față de anul 1873, în componența protopopiatului Unguraș erau aceleași sate, dar numărul de parohii a crescut de la 19 la 20 deoarece filia Ciumărna fiind transformată în anul 1874 în parohie. În anul 1874 protopopiatul avea un total de 10988 de credincioși, 24 de preoți, din care 14 erau parohi, 2 erau administratori parohiali și 8 erau capelani¹².

Un protocol întocmit de protopopul Petru Roșca în 24 decembrie 1876 oferă informații despre populația protopopiatului Unguraș și numărul parohiilor. În anul 1876 protopopiatul avea tot 20 de parohii. parohia *Baica*; *Bălan*; *Bodia*; *Bozna*; parohia *Chendremal*; parohia *Ciumărna*; parohia *Dol*; parohia *Fizeș Sânpetru*; parohia *Gălpăia*; parohia *Hida*; parohia *Jac*; parohia *Miluan*; parohia *Păușa*; parohia *Racâș*; parohia *Romita*; parohia *Sântă Măria*; parohia *Stâna*; parohia *Treznea*; parohia *Unguraș*; parohia *Vașcapău*. La sfârșitul anului 1876 protopopul Petru Roșca consemna numărul total al credincioșilor din protopopiatul Unguraș la 10660¹³.

În anul 1881 protopopiatul Unguraș avea 16 parohii și 6 filii: Baica, Bălan, Bozna cu filia Bodia, Chendremal, Dol, Gălpăia, Hida, Jac cu filiile Romita și Brebi, Miluan, Păușa cu filia Poarta Sălajului, Racâș, Sânpetru Almașului, Sântă Măria, Stâna cu filia Ciumărna, Treznea, Românași cu filia Chichișa¹⁴.

În anul 1882 au intrat în componența protopopiatului Unguraș și satele *Cubleșu Român*, *Dânc*, *Zimbor* și *Tămașa*, preluate de la protopopiatul Cluj, cercul superior¹⁵.

În anul 1894 protopopiatul Unguraș avea 22 de parohii și 5 filii, respectiv, Baica, Bălan, Bodia, Bozna, Chendremal, Cubleșul Român, Dânc, Dol, Fizeș-Sânpetru, Gălpăia, Hida, Jac cu filiile Romita și Brebi, Zimbor, Miluan, Păușa cu filia Poarta Sălajului, Popteleac, Racâș, Sântă Măria, Stâna cu filia Ciumărna, Tămașa, Treznea și Românași cu filia Chichișa¹⁶.

În anul 1900 protopopiatul Unguraș avea 21 de parohii și 6 filii: Baica, Bălan, Bodia cu filia Pria, Bozna, Chendremal, Cubleșul Român, Dânc, Dol, Fizeș-Sânpetru, Gălpăia, Hida, Jac cu filiile Romita și Brebi, Zimbor, Miluan, Păușa cu filia Poarta Sălajului, Racâș, Sântă Măria, Stâna cu filia Ciumărna, Tămașa, Treznea și Unguraș cu filia Chichișa. În anul 1900 satele din componența protopopiatului Unguraș însumau un total de 13964 de credincioși¹⁷.

În ceea ce privește organizarea administrativă a localităților din componența protopopiatului ortodox Unguraș, în anul 1850 erau repartizate la Districtul Militar Cluj. De circumscripția Dej aparțineau localitățile din cercul Românași: Chichișa, Bălan, Baica, Bodia, Ciumărna, Stâna, Gălpăia, Hida, Românași, Miluan, Treznea, Păușa, Racâș, Romita, Sântă Măria, Sânpetru Almașului, Bozna, Poarta Sălajului și Jac. De circumscripția Cojocna, cercul Baci, aparțineau satele Cubleșu și Dânc, iar din cercul Almaș erau arondate protopopiatului satele Chendremal, Dol și Zimbor¹⁸.

Conform datelor statistice din anul 1857 localitățile protopopiatului erau subordonate municipiului Cluj, Cercul Hida¹⁹. Din perioada dualistă până la finele secolului al XIX-lea, comunele protopopiatului Unguraș aparțineau de trei comitate, Sălaj, Cluj și Solnoc-Dăbâca. Din comitatul Sălaj, plasa Jibou, aparțineau de protopopiat satele Bălan, Gălpăia, Romita, Jac și Racâș, iar din plasa Zalău aparțineau satele Bodia, Bozna, Ciumărna, Românași, Chichișa, Stâna, Treznea, Păușa și Poarta Sălajului. Din comi-

¹² AMA, Registrul *Protocolul parochielor 1874*, „Protocolul Protopopiatului Ungurasiului pe anulu Domnului 1874”, passim.

¹³ SJANSJ, FPOR, dosar 29, f. 20.

¹⁴ AMA, Registrul *Protocolul parochielor 1881*, „Protocolul Protopopiatului Ungurasiu pe anulu Domnului 1881”, passim.

¹⁵ AMA, Registrul *Protocolul Protopresbiteratelor pe anul 1882*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașiu la anul Domnului 1882”, passim.

¹⁶ AMA, Registrul *Protocol Parohii 1894*, „Protocolul Protopopiatului Unguraș pe anul Domnului 1894”, passim.

¹⁷ Calendariu pe anul comun dela Christos 1900, pp. 90–91.

¹⁸ Recensământul din 1850. Transilvania, pp. 337–346.

¹⁹ Recensământul din 1857. Transilvania, pp. 205–206.

tatul Cluj, plasa Almaș, țineau de protopopiat satele Baica, Chendremal, Cubleș, Dânc, Dol, Sântă Măria, Hida, Tămașa, Zimbor și Miluani, iar din Solnoc-Dăbâca, plasa Gârbou, aparținea de protopopiat satul Sânpetru Almașului²⁰.

I.B. NUMĂRUL SUFLETELOR DIN PROTOPOPIATUL ORTODOX UNGURĂȘ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Pe baza Recensămintelor și a surselor de arhivă vom prezenta în tabelul alăturat evoluția numărului de credincioși din protopopiatul ortodox Unguraș dar și situația demografică din punct de vedere confesional:

Nr. crt.	Localitatea	1850 ¹	1862 ²	1875 ³	1880 ⁴	1890 ⁵	1900 ⁶
1	Baica	245	314	328	262	322	328
2	Bălan	1033	1118	1228	1115	1311	1184
3	Bodia	296	388	342	308	410	394
4	Bozna	371	433	512	444	583	147
5	Brebi	-	-	-	181	173	45
6	Chendremal	183	202	150	145	173	204
7	Chichișa	-	-	-	188	31	45
8	Ciumărna	205	217	197	258	330	292
9	Cubleș	-	-	-	-	260	240
10	Dâncu	-	-	-	-	332	329
11	Dol	497	603	452	422	468	400
12	Gălpăia	576	588	619	543	664	669
13	Hida	643	559	506	551	494	581
14	Jac	584	390	604	572	669	613
15	Miluani	563	656	576	556	655	624
16	Păușa	593	514	525	462	462	458
17	Poarta Sălajului	196	205	202	195	216	243
18	Popteleac	-	-	-	3	-	-
19	Pria	-	-	-	-	-	4
20	Racăș	743	813	758	686	771	813
21	Românași	501	560	562	503	506	548
22	Romita	380	400	347	283	312	344
23	Sânpetru Almașului	871	953	988	948	1015	1020
24	Sântă Măria	540	556	524	487	512	592
25	Stâna	494	458	520	606	663	686
26	Tămașa	-	-	-	-	540	568
27	Treznea	776	888	1045	635	1166	1134
28	Zimbor	-	-	-	-	548	508

¹ Recensământul din 1850. Transilvania, passim.

² AMA, Registrul Protocolul Parochieloru pe 1862, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului pe anul Domnului 1862”, passim.

³ AMA, Registrul Conscriptia Protopopiatelor pe 1875, „Protocolul Sufletelor Protopresbiteratului gr. res. a

Ungurașului pro 1874/5 dela 1 Novembre 1874 – 31 Octobree 1875”, passim.

⁴ Recensământul din 1880. Transilvania, passim.

⁵ AMA, Registrul Conscriptia Protopopiatelor pe 1890, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului pe anul Domnului 1890”, passim.

⁶ Recensământul din 1900, Transilvania, passim.

Pe baza informațiilor furnizate de Recensămintele din anii 1850, 1880 și 1900 în tabelul de mai jos putem observa evoluția demografică pe confesiuni a populației din localitățile protopopiatul Unguraș din a doua jumătate a secolului al XIX-lea²¹:

²⁰ Recensământul din 1880. Transilvania, pp. 384–387, 401–407; Recensământul din 1900, pp. 656–661.

²¹ Recensământul din 1850. Transilvania, pp. 272–297; Recensământul din 1880. Transilvania, pp. 290–311; Recensământul din 1900. Transilvania, pp. 502–537.

Anul	Nr. locuitori	Ortodoxi	Geco-catolici	Alte confesiuni
1850	13351	9567	3146	638
1880	14010	11706	988	1316
1900	15890	12609	1751	1530

2.A. PROTOPOPII UNGURAȘULUI DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea protopopiatul ortodox Unguraș a fost condus de protopopii Petru Roșca (protopop între anii 1849–1888) și Pavel Roșca (protopop între anii 1890–1918).

Protopopul Petru Roșca s-a născut în anul 1822 în Sânpetru Almașului. A studiat la Cluj și la Sibiu. În anul 1848, după ce și-a finalizat studiile, a fost hirotonit preot²². S-a căsătorit cu Maria Roșca (fostă Mărgăuan) din Tămașa, județul Sălaj²³. Au avut doi copii, pe Pavel Roșca, care i-a și urmat tatălui său la conducerea protopopiatului Unguraș, și pe Remus Roșca, cel care avea să fie cunoscutul arhimandrit dr. Eusebiu Roșca care a ocupat funcții importante în administrația eclezială sibiană având de asemenea și o activitate prodigioasă la conducerea Institutului teologic-pedagogic de la Sibiu între anii 1895–1928²⁴. Preotul Petru Roșca a fost numit de episcopul Șaguna administrator protopopesc în 10 noiembrie 1849, iar în 10 iunie 1853 a fost numit protopop. În anul 1866 protopopul Roșca era lăudat de Șaguna pentru bunul mers al școlilor confesionale din districtul său. Protopopul Petru Roșca a condus acest protopopiat până în 9 mai 1888 când a trecut la cele veșnice²⁵. Cei 39 de ani în care protopopul Petru Roșca s-a aflat la conducerea protopopiatului Unguraș i-au asigurat acestei instituții stabilitate și o bună organizare administrativă²⁶. Protopopul Petru Roșca a condus această instituție eclezială cu multă sârguință și vrednicie fiind, după cum îl descria chiar mitropolitul Șaguna, „preste tot un stâlp puternic al ortodoxiei în aceste părți ale arhidiecezei noastre greco-ortodoxe”²⁷.

Protopopul Pavel Roșca (protopop între anii 1890–1918). Protopopul Pavel Roșca era fiul protopopului Petru Roșca. A urmat cursurile de teologie de la Institutul Andreian din Sibiu, între anii 1873–1876. După încheierea studiilor a fost hirotonit diacon în 20 martie 1876, iar în 25 martie același an a fost hirotonit preot, fiind numit capelan la Sânpetru Almașului unde a slujit alături de tatăl său²⁸. După decesul tatălui său a fost numit preot paroh, în 16 iunie 1888 i s-a dat duhovnicia și rangul de iconom cu dreptul de a purta brâu roșu²⁹. A fost ales protopop de sinodul extraordinar ținut la Unguraș în 6 mai 1890, iar 16 decembrie 1890 a primit confirmarea mitropoliei din Sibiu. Preotul Pavel Roșca a izbutit să obțină postul de protopop al tractului Unguraș în defavoarea a doi contracandidați, preotul Simion Curea paroh la Apahida și Dr. Remus Roșca, redactor și funcționar în Sibiu³⁰. Protopopul Pavel Roșca a condus acest protopopiat cu multă responsabilitate și multă înțelepciune timp de 28 de ani, reușind să mențină structura și vitalitatea instituției. Deși legile școlare date de autoritățile ungare între anii 1873–1907 erau tot mai greu de respectat de români datorită greutăților materiale, protopopul Pavel Roșca a reușit să promoveze educația tinerilor și să păstreze funcționarea școlilor confesionale ortodoxe din protopopiatul Unguraș. Protopopul Pavel Roșca a avut un fiu, care a purta numele tatălui său. Fiul protopopului Roșca Pavel a fost o personalitate remarcabilă în lumea universitară și pedagogică,

²² Pop 2002, p. 41.

²³ Moraru 2013, p. 394.

²⁴ Gărdan 2010, a, p. 645.

²⁵ Pop 2002, p. 41.

²⁶ Gărdan 2010, b, p. 282.

²⁷ SJANSJ, FPOR, dosar 71, f. 58.

²⁸ SJANSJ, FPOR, dosar 49, f. 107.

²⁹ AMA, *Registru de hirotonii 1884–1893*, passim.

³⁰ SJANSJ, FPOR, dosar 110, f. 68–69.

fiind profesor la Sibiu, Cluj și Brașov. În cariera sa a primit îndrumarea unchiului său arhimadritul Eusebiu Roșca³¹.

2.B. ȘIRUL PREOȚILOR SLUJITORI DIN PROTOPOPIATUL ORTODOX UNGURAȘ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

În secolul al XIX-lea multe sate din componența protopopiatului ortodox Unguraș au fost păstorate de adevărate dinastii preoțești, parohia fiind o moștenire dobândită din tată în fiu. În aceste cazuri se observă din documentele vremii că preoții parohi își luau alături la slujire fii, ginerii sau chiar nepoții ca preoți capelani, iar după decesul sau retragerea din oficiile parohiale a preoților seniori, preoții capelani ocupau oficiile parohiale. Transmiterea parohiei din tată în fiu în secolul al XIX-lea era o tradiție, preoția fiind o profesie de castă dedicată în mare parte unui circuit limitat de familiile preoțești.

În rândurile următoare pe baza unor documente de arhivă dar și a istoriografiei vom prezenta șirul preoților care au slujit în parohiile protopopiatului Unguraș în perioada studiată. Din cele prezentate vom putea observa că multe din satele protopopiatului Unguraș erau păstorate de astfel de dinastii preoțești.

– *Parohia Baica*

Între anii 1850–1857 satul Baica era filie la parohia Romita. În ambele sate păstorea preotul *Adrian Damșa*. În anul 1857 satul Baica era parohie de sine stătătoare, iar paroh era preotul *Iov Damșa*. Între anii 1860–1868 a păstorit aici preotul *Iosiv Druhora*³², iar în anul 1868 era hirotonit pentru această parohie preotul *Nicolae Mureșan*, originar din satul Chendremal, care era menționat în această funcție și la finele secolului al XIX -lea³³.

– *Parohia Bălan*

În anul 1850 în parohia Bălan păstureau preoții *Simion Jorza*, hirotonit în anul 1822, și *Dimitrie Jorza*, hirotonit în anul 1833³⁴. În anul 1856 erau hirotoniți de către vlădica Andrei Șaguna *Grațian* și *Ioan Jorza*, ca preoți capelani. În anul 1864 preotul *Dimitrie Jorza* s-a transferat la parohia Voivozi, protopopiatul Luncei din episcopia Aradului. În anul 1869 preotului *Simeon Jorza* primea dreptul să reintre în slujirea preoțească, după ce un an de zile a fost suspendat din oficiul parohial din cauza unor abateri disciplinare³⁵. În anul 1874 păstorea aici numai preotul paroh *Ioan Jorza Senior*, hirotonit în anul 1856. În anul 1878 era hirotonit de către mitropolitul Miron Romanul preotul *Ioan Jorza Junior*, care până în anul 1886 a slujit alături de tatăl său ca preot capelan³⁶. Între anii 1886–1900 ambii preoți aveau statutul de parohi. În această perioadă, din cauza numărului mare de credincioși, comunitatea ortodoxă din Bălan era organizată în două unități parohiale. Preotul *Ioan Jorza Senior* a decedat în anul 1900, iar preotul *Jorza Junior* rămâne singurul preot paroh³⁷.

– *Parohia Bodia*

La începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea în Bodia slujea preotul Ștefan *Bican*, hirotonit de episcopul Vasile Moga în 23 octombrie 1827³⁸. Preotul *Bican* a ocupat parohia Bodia până

³¹ Moraru 2013, pp. 396–398.

³² AMA, Registrul *Conscripția parohielor și a sufletelor din Dieceza ortodocsă greco rasăriteană a Ardealului prea anul Domnului 1857/8*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului pe anul Domnului 1857”, passim; Registrul *Protocolul Parohielor pe anul 1861*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului pe anul Domnului 1861 Pona in 30 Noemvrie”, f. 39.

³³ Filip 2013, p. 555.

³⁴ AMA, Registrul *Protocolul parohielor 1858*, „Protocolul Protopopiatului Unguraș”, 1858, passim.

³⁵ Filip 2013, p. 556.

³⁶ AMA, Registrul *Protocolul parohielor 1874*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului 1874”, passim; Registrul *Protocolul parohielor 1878*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului 1878”, passim.

³⁷ Cosmuța 2014, p. 687.

³⁸ AMA, Registrul *Conscripția parohielor și a sufletelor din Dieceza ortodocsă greco rasăriteană a Ardealului prea anul Domnului 1857/8*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului–1857”.

în anul 1858. În anul 1859 parohia fiind vacantă, pentru câteva luni, a fost administrată de preotul *Vasile Hodiș* parohul din Bozna. La 7 septembrie 1859 era hirotonit de către ierarhul Șaguna preotul *Ioan Holhoș*, fiu al satului, care a păstorit aici până în 10 mai 1883. După preotul Holhoș, până în 15 noiembrie 1885 a administrat această parohie preotul *Grigore Curea*. Din anul 1885 parohia Bodia era condusă de preotul *Teodor Pușcaș* care a păstorit aici până în anul 1939³⁹.

– *Parohia Bozna*

În anul 1850 parohia Bozna era păstorită de preotul *Vasiliu Hodiș*, hirotonit în anul 1844 pentru această parohie. Din anul 1867 păstora în Bozna tânărul cleric *Teodor Simoc*, hirotonit la vârsta de 25 de ani de către mitropolitul Andrei Șaguna la cererea preotului Vasile Hodiș. Până în anul 1879 alături de preotul Teodor Simoc a mai slujit și preotul Vasile Hodiș. Preotul Teodor Simoc a păstorit aici până în anul 1896. În anul 1897 parohia era vacantă. Din anul 1898 păstora aici preotul *Ioan Pop*⁴⁰.

– *Parohia Chendremal*

Între anii 1851–1874 în Chendremal a păstorit preotul *Petru Câmpean*. Preotul *Petru Câmpean* a fost hirotonit în 1851 de episcopul Andrei Șaguna și introdus inițial ca preot capelan. Din anul 1874 satul Chendremal era afiliat la parohia Baica suplinind la Chendremal preotul *Nicolau Mureșan* paroh în Baica, dar născut în satul Chendremal. Între anii 1881–1901 a revenit în această parohie preotul *Petru Câmpean*⁴¹.

– *Parohia Cubleș*

Parohia Cubleș a intrat în componența protopopiatului Unguraș în anul 1882. În anul 1850 aici păstora preotul *Ioan Boboș*, hirotonit de episcopul Vasile Moga în anul 1818. În anul 1852 era hirotonit pentru parohia Cubleș preotul *Teodor Boboș*, fiul preotului Ioan Boboș. Din anul 1881 parohia era suplinită de preotul preotul *Gavril Mureșan*, paroh în Zimbor, iar din anul 1895 parohia era preluată de preotul *Vasiliu Farcaș*⁴².

– *Parohia Dâncu*

Parohia Dâncu a intrat în componența protopopiatului Unguraș în anul 1882. În anul 1850 în parohia Dâncu păstora preotul *Ioan Popovici*, hirotonit pentru această parohie în anul 1835 era hirotonit pentru această parohie preotul. În anul 1860 era hirotonit preotul *Teodor Popovici*⁴³, care a păstorit aici până în anul 1886. Până în anul 1890 parohia a rămas vacantă. Din anul 1891 postul de paroh era ocupat de preotul *George Vlaic*, menționat în oficiul parohial și la finele secolului al XIX-lea⁴⁴.

– *Parohia Dolu*

În anul 1850 la Dolu păstora preoții *Vasile Pop Bria*, care ocupa oficiul parohial, și *Ananie Pop Bria*, care ocupa postul de preot capelan. tată și fiu. După decesul preotului Vasile Pop Bria, din august 1852 oficiul parohial a fost ocupat de de fiul. În anul 1846 a fost hirotonit pentru postul de capelan preotul, fiul preotului Vasile. Până la decesul tatălui său preotul Ananie a slujit ca preot capelan, iar din anul 1852 a ocupat oficiul de paroh. La începutul anului 1868 preotul *Ananie* solicita hirotonia fiului său, *Ioan Pop*, pentru postul de preot capelan. Între anii 1881–1900 a păstorit aici preotul *Gavril Curea*⁴⁵.

– *Parohia Gălpâia*

În biserica din Gălpâia între anii 1844–1874 a slujit preotul *Ioan Gog*. Din anul 1874 oficiul de paroh a fost ocupat de preotul *Vasile Pop*, care a păstorit aici până la începutul anului 1903⁴⁶.

³⁹ APOZ, dosar *Monografii parohiale*, „Monografia Parohiei Ortodoxe Române Bodia”, pp. 5–6.

⁴⁰ AMA, Registrul *Conscripția parohielor și a sufletelor din Dieceza ortodoxă greco răsăriteană a Ardealului prea anul Domnului 1857/8*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului pe anul Domnului 1857”, passim; Filip 2013, p. 557.

⁴¹ Cosmuța 2014, pp. 689–690.

⁴² Suci 2011, p. 129; Cosmuța 2014, pp. 690–691.

⁴³ AMA, Registrul *Protocolul Protopresbiteratelor pe anul 1882*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașiu la anul Domnului 1882”, passim.

⁴⁴ Filip 2013, p. 557.

⁴⁵ Filip 2013, p. 557.

⁴⁶ APOZ, dosar *Monografii parohiale*, „Monografia Parohiei Ortodoxe Sânpetru Almașului”, pp. 3–4.

– *Parohia Hida*

În anul 1849 era hirotonit de episcopul Andrei Șaguna preotul capelan *Ioan Popovici*. Din anul 1864 oficiul de paroh era ocupat de preotul capelan *Ioan Popovici*. În anul 1871 era hirotonit pentru parohia Hida preotul *Antoniu Chifa*, care a păstorit aici până în anul 1888. Între anii 1888–1894 parohia era suplinită de preotul *Nicolae Mureșan*, parohul din Baica. În 2 iulie 1895 era hirotonit pentru această parohie de către mitropolitul Miron Romanul preotul *Iuliu Chifa*⁴⁷.

– *Parohia Jac*

În anul 1850 în Jac păstorea preotul *Vasiliu Popovici*, hirotonit pentru această parohie în anul 1836. Din anul 1856 alături de preotul Vasiliu păstorea și fiul său *Ioan Popovici*, ca preot capelan. Din anul 1861 după decesul preotul Vasiliu, preotul Ioan a ocupat oficiul de paroh. La începutul anului 1873 preotul *Ioan Popovici* era suspendat 3 luni de zile pentru încheierea unor căsătorii ilegale. Între anii 1882–1894 în parohia Jac păstureau preoții *Ioan Gog*, ca paroh, și *Vasile Gog*, ca preot capelan, iar în anul 1895 preotul capelan *Vasile Gog* a ocupat oficiul de paroh⁴⁸.

– *Parohia Miluani*

În anul 1850 la Miluani păstorea preotul *Ioan Damșa*, hirotonit în anul 1844. Preotul *Damșa* a păstorit la Miluani până în decembrie 1866. Între anii 1868–1870 a păstorit aici tânărul preot *Teodor Nosa*, fiu al satului. Între anii 1870–1900 parohia a fost păstorită de preotul *Ioan Pop*⁴⁹.

– *Parohia Păușa*

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea a păstorit în Păușa preotul *Grigore Curea*, hirotonit în anul 1851 de episcopul Andrei Șaguna⁵⁰.

– *Parohia Poarta Sălajului*

În anul 1850 aici în poarta Sălajului păstorea preotul *Gregoriu Curea*, hirotonit de episcopul Moga după anul 1820. În anul 1851 era hirotonit pentru această parohie preotul *Ioan Curea*. Între anii 1882–1900 satul Poarta Sălajului a fost filie la parohia Păușa, slujind aici preotul *Grigorie Curea* din Păușa⁵¹.

– *Parohia Racăș*

În anul 1850 oficiul parohial din Racăș era ocupat de preotul *Adrian Domșa*, hirotonit în anul 1820. Din anul 1849 preotul Adrian îl avea alături la slujire ca preot capelan pe fiul său *Ioan Domșa*. Din anul 1866 preotul Ioan Domșa ocupa oficiul de paroh. Din anul 1879 păstorea aici preotul *Ioan Andrei*. Preotul Andrei a slujit aici până în anul 1916⁵².

– *Parohia Românași*

În anul 1850 în parohia Românași păstorea preotul *Vasile Ghiuruțan*, hirotonit în anul 1839. Din anul 1862 alături de preotul Vasile Ghiuruțan preotul capelan *Ioan Ghiuruțan* care între anii 1875–1908 a ocupat oficiul de paroh⁵³.

– *Parohia Romita*

În anul 1850 satul Romita era filie la parohia Gălpâia, în ambele sate păstorind preotul *Ioan Gog*. În

⁴⁷ AMA, Registrul *Protocolul parochiilor 1861*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului pe anul Domnului 1861”, f. 42; Registrul *Protocolul parochiilor 1864*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului pe anul Domnului 1864”, f. 40; Registrul *Protocolul parohiilor 1888*, „Protocolul Protopresbiteratului tractului Unguraș pe anul Domnului 1888”, passim; Registrul *Protocolul parohiilor 1894*, „Protocolul Protopresbiteratului tractului Unguraș pe anul Domnului 1894”, passim; *Protocolul preoților hirotoniți, 1884–1974*, passim.

⁴⁸ AMA, Registrul *Protocolul parochiilor 1858*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului–1858”, passim; D. A. FILIP, „Preoți și învățători ai Protopopiatului Românași ...”, p. 559.

⁴⁹ AMA, Registrul *Protocolul parochiilor 1858*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului–1858”, passim; SJANSJ, FPOR, dosar 49, f. 38–52; dosar 103, f. 1.

⁵⁰ SJANSJ, FRȘJSJ, dosar 64, f. 2; Filip 2013, p. 560.

⁵¹ Suci 2011, p. 135; Filip 2013, p. 562.

⁵² AMA, Registrul *Protocolului protopopiatelor din anului 1865*, f. 245; Registrul *Protocólele Protopresbiteratelor pe anul 1882*, „Protocolul Protopresbiteratului Ungurașiu pe anul Domnului 1882”, passim; Cosmuța 2014, 699.

⁵³ Ghiurițan 1933, 42, p. 5.

anul 1854 era hirotonit preotul capelan *Ioan Gog Junior*, fiul preotului Ioan Gog. Din anul 1861 preotul *Ioan Gog Junior* ocupa oficiul de paroh. În anul 1878 parohia Romita a fost arondată ca filie la parohia Racâș, iar preotul *Ioan Gog* ocupă din nou postul de preot capelan, paroh fiind preotul din Racâș *Grigoriu Curea*. În anul 1879 filia Romita era din nou transformată în parohie de sine stătătoare iar preotul Ioan Gog era din nou în oficiul de paroh. În anul 1881 parohia Romita era arondată ca filie la parohia Jac preotul *Ioan Gog* ocupând oficiul de paroh, iar fiul său, preotul *Vasile Gog* hirotonit în anul 1879, ocupa oficiul de capelan. În anul 1894 după decesul preotului Ioan Gog oficiul de paroh a fost preluat de preotul Vasile Gog⁵⁴.

– *Parohia Sânpetru Almașului*

În parohia Sânpetru Almașului între anii 1848–1888 a păstorit preotul protopop *Petru Roșca*. Din anul 1882 alături de protopopul Roșca activa ca preot capelan fiul său, preotul *Pavel Roșca*, care din anul 1889, după decesul tatălui său, a preluat oficiul de paroh. Tot preotul Pavel Roșca a preluat în anul 1890 și conducerea protopopiatului⁵⁵.

– *Parohia Sântă Măria*

În anul 1850 în Sântă Măria păstorea preotul *Vasile Mureșan* hirotonit în anul 1832. În anul 1861 era hirotonit ca preot capelan *Anania Mureșan*, fiul preotului Vasile. Cei doi preoți, *Vasile* și *Anania Mureșan*, au slujit împreună până în anul 1867, când preotul Vasile a trecut la cele veșnice. După decesul tatălui său, din anul 1867 până în anul 1897 preotul Anania a ocupat oficiul de paroh. Din anul 1897 parohia a rămas vacantă⁵⁶.

– *Parohia Stâna cu filia Ciumărna*

La începutul secolului al XIX-lea păstorea la Stână preotul *Urs Popovici*, hirotonit în anul 1782. În anul 1845 era hirotonit pentru parohia Stâna preotul *Gheorghe Olariu*. În anul 1848 era hirotonit *Grigore Olariu* pentru postul de preot capelan. În anul 1849 cei doi preoți erau amenințați de Consistoriu cu pedepse dure pentru oficierea de slujbe locuitorilor greco-catolici din Stâna și Ciumărna. În anul 1859 era hirotonit ca preot capelan *Gavril Olariu*, care până în anul 1858 a fost învățător. În anul 1859, după retragerea preotului *Gheorghe Olariu*, preotul *Grigore Olariu* ocupa oficiul de paroh. În anul 1867 preoții Grigore și Gavril Olariu erau amendați de scaunul protopopesesc pentru abateri de la disciplina sacerdotală. Preotul Gheorghe Olariu a trecut la cele veșnice în anul 1871. Din anul 1874 era menționat ca paroh preotul *Gavril Olariu*, iar din anul 1879 parohia avea din nou capelan pe preotul *Gregoriu Olariu*. Preotul Gavril a păstorit aici până în anul 1915, iar preotul Gregoriu, ocupând oficiul de paroh, a mai păstorit aici până în anul 1918⁵⁷.

– *Parohia Tămașa*

Parohia Tămașa a intrat în componența protopopiatului ortodox Unguraș în anul 1882. În anul 1850 la parohia Tămașa slujea preotul *Eremia Roșca*, hirotonit pentru această parohie în anul 1804–1854. Între anii 1849–1854 alături de preotul Eremia a slujit și fiul său, preotul *Ilie Roșca*. După decesul preotului Eremia din anul 1854, preotul Ilie Roșca a ocupat oficiul de paroh până anul 1902⁵⁸.

– *Parohia Treznea*

La începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea în parohia Treznea ocupa oficiul de paroh preotul *Irodion Labo*, hirotonit pentru această parohie în anul 1845. Între anii 1890–1893 parohia

⁵⁴ AMA, Registrul *Protocolul parochiilor 1858*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului–1858”, passim; Registrul *Protocolul parochiilor 1861*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului pe anul Domnului 1861”, f. 42; Registrul *Conscripția protopresbiteratelor 1878*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului pe anul Domnului 1878”, passim; Registrul *Conscripția protopresbiteratelor 1879*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului pe anul Domnului 1879”, passim; Registrul *Conscripția protopresbiteratelor 1881*, „Protocolul Protopopiatului Ungurașului pe anul Domnului 1881”, passim;

⁵⁵ APOZ, *Dosar Monografii parohiale*, „Monografia Parohiei Ortodoxe Gălpăia”, p. 3.

⁵⁶ AMA, Registrul *Protocolul protopopiatelor din anul 1865*, f. 245; Cosmuța 2014, p. 700.

⁵⁷ APOZ, *Dosar Monografii parohiale*, „Micromonografia Parohiei Ortodoxe Române Tămașa”, p. 5.

⁵⁸ APOZ, *dosar Monografii parohiale*, „Monografia Parohiei Ortodoxe Stâna”, p. 3.

a rămas vacantă, suplinind preoții *Gheorghe Olariu* și *Ioan Ghiurișan*. În 22 octombrie 1893 era numit paroh la Treznea preotul *Iovian Mureșan*, care păstorit aici până în anul 1901⁵⁹.

– *Parohia Zimbor*

Satul Zimbor a intrat în componența protopopiatului ortodox Unguraș în anul 1882. În anul 1850 la Zimbor păstorea preotul *Grigore Câmpian*, paroh în acest sat din anul 1811. În 30 iunie 1852 era hirotonit pentru această parohie preotul *Ioan Știrbescu*, ginerele preotului Grigore Câmpian. Preotul Știrbescu a păstorit aici până în anul 1864. Trei ani parohia a rămas vacantă, timp în care a fost administrată pe rând de preoții *Teodor Babași*, paroh în Cubleș, *Teodor Popovici* preot capelan în Dânc și *Petru Câmpeanu* preot în Chendremal. În 2 decembrie 1867 era instalat ca paroh preotul *Mureșan Gavril*, care a păstorit aici până în anul 1921⁶⁰.

În acest studiu am încercat să prezentăm evoluția protopopiatului ortodox Unguraș în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prezentând structurile parohiale, numărul credincioșilor din satele protopopiatului și persoalul eclezial care au condus instituțiile ecleziale ortodoxe din zona și perioada studiată. Am considerat că prezentarea acestor date, dar și prezentarea protopopilor și a preoților care au condus parohiile protopopiatului este importantă pentru anumite demersuri științifice viitoare care vizează arealul studiat.

BIBLIOGRAFIE:

Izvoare inedite:

AMA – Arhiva Mitropoliei Ardealului, Registre: *Protocoloale parohiale 1857–1894*.

APOZ – Arhiva Protopopiatului Ortodox Zalău, Dosar *Monografia parohiale*.

SJANSJ, FPOR – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sălaj, Fond *Protopopiatul Ortodox Românași*

SJANSJ, FRȘJSJ – Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sălaj, Fond *Revizoratul școlar al județului Sălaj*

Izvoare edite:

Calendariu pe anul comun dela Christos, 1900. Întocmit după gradurile și clima Ungariei și a României. Anul al patruzeci și nouălea, Sibiu, Editura și tipariul tipografiei arhidiecezane, 1900.

Recensământul din 1850. Transilvania, 1996 – Traian Rotariu (coord.), Maria Semeniuc, Elemer Mezei, Ed. Staff, 1996.

Recensământul din 1857. Transilvania 1996 – Traian Rotariu (coord.), Maria Semeniuc, Elemer Mezei, Ed. Staff, 1996.

Recensământul din 1869. Transilvania, 1996 – Traian Rotariu (coord.), Maria Semeniuc, Elemer Mezei, Ed. Staff, 1996.

Recensământul din 1880. Transilvania, 1997 – Traian Rotariu (coord.), Maria Semeniuc, Elemer Mezei, Ed. Staff, 1997.

Recensământul din 1900. Transilvania, 1999 – Traian Rotariu (coord.), Maria Semeniuc, Elemer Mezei, Ed. Staff, 1999.

Carte:

Abrudan 2015 – I. Abrudan, „*Carte de suflet*” pentru Zimbor și zimboreni, Ed. Caiete Silvane, Ed. Ecou Transilvan, Zalău-Cluj-Napoca, 2015.

Cherescu 2008 – P. Cherescu, *Biserica și școala în Mitropolia Ardealului –sec. XIX, Studii de demografie istorică bisericească*, Ed. Universității Oradea, Oradea, 2008.

Gârdan 2013 – G. V. Gârdan, *Episcopia Sălajului. 5 ani de activitate (2008–2013)*, Editura Episcopiei Sălajului „*Credință și viață în Hristos*”, Zalău, 2013.

Pop 2002 – D. Pop, *Biserica și societate în Sălaj. Protopopiatul Ortodox Românași*, Ed. Caiete Silvane, Zalău, 2002.

Suciu 2011 – D. Suciu, *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848–1849*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2011.

Voileanu 1928 – M. Voileanu, *Contribuțiune la istoria bisericească din Ardeal*, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1928.

⁵⁹ Petrean-Păușan, *Treznea, localitate martir a neamului românesc...*, p. 193.

⁶⁰ Abrudan 2015, p. 53–55.

Volume de specialitate:

- Abrudan 2016 – M. G. Abrudan, „Organizarea administrativă și dimensiunea demografică a Bisericii Ortodoxe din Sălaj în a doua jumătate a secolului XVIII”, în *Credință și viață în Hristos. Anuarul Episcopiei Sălajului*, VIII, 2015, Editura Episcopiei Sălajului „Credință și viață în Hristos”, Zalău, 2016, pp. 501–542.
- Bocșan, Gârdan, Leb 2009 – N. Bocșan, G. V. Gârdan, I. V. Leb, *Între centru și periferie. Mitropolia și protopopiatul Românași în epoca Șaguna*, în „Instituțiile Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania (1850–1918), Studii”, Editori N. Bocșan, M. Eppel, I.V. Leb, G.V. Gârdan, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009, p. 285–350.
- Gârdan 2010, a – G.V. Gârdan, „Episcopia Sălajului”, în *Autocefalie și responsabilitate*, Ed. Basilica a Petriarhiei Române, București, 2010, pp. 633–664.
- Gârdan 2010, b – G.V. Gârdan, „Viața bisericească ortodoxă pe meleagurile sălăjene”, în *Credință și viață în Hristos, Anuarul Episcopiei Sălajului*, II, 2009, Editura Episcopiei Sălajului „Credință și viață în Hristos”, Zalău, 2010, pp. 263–308.
- Ghiurițan 1933, 41 – I. Ghiurițan, „Repriviri asupra trecutului parohiei Unguraș, jud. Sălaj”, în *Renașterea*, XI, 41, Cluj, p. 6–7.
- Ghiurițan 1933, 42 – I. Ghiurițan, „Repriviri asupra trecutului parohiei Unguraș, jud. Sălaj”, în *Renașterea*, XI (1933), 42, Cluj, p. 5–8.
- Moraru 2013 – A. Moraru, „Sălăjeni – cadre didactice universitare de teologie ortodoxă românească – Biobibliografii-”, în *Credință și viață în Hristos, Anuarul Episcopiei Sălajului*, V, 2012, Editura Episcopiei Sălajului „Credință și viață în Hristos”, Zalău, 2013, p. 361–408.